

หมวด 2

โทษ

ในทางอาญาเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น ปฏิบัติที่สังคมมีต่อการกระทำความผิดทั้งในด้านการปราบปรามและในด้านการป้องกัน สำหรับปฏิกริยาในด้านปราบปรามก็คือการลงโทษผู้กระทำความผิด ส่วนในด้านการป้องกันก็ได้แก่การบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย

โทษ โทษเป็นวิธีการบังคับ (Sanction) ที่รัฐใช้ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอาญา การศึกษาเรื่องโทษจำเป็นต้องรู้ถึงชนิดของโทษอาญาและหลักเกณฑ์ของโทษนั้น ๆ วิธีการเพิ่มโทษและลดโทษ การยกโทษจำคุก การรอกการลงโทษและรอกการกำหนดโทษ โทษจำคุก การระงับของโทษอาญา รวม 4 เรื่องด้วยกัน ซึ่งมีตัวบทที่จะต้องศึกษาตามมาตรา 18 ถึงมาตรา 38 มาตรา 51 ถึงมาตรา 58 มาตรา 79 และมาตรา 95 ถึงมาตรา 101 ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัยไม่ใช่โทษอาญา เป็นแต่วิธีการหรือมาตรการของกฎหมายที่ศาลใช้แก่ผู้กระทำความผิดหรือมิได้กระทำความผิดก็ได้ เพื่อให้สังคมปลอดภัยจากการกระทำของบุคคลนั้น รวมถึงผู้กระทำความผิดซึ่งแม้จะไม่ต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งศาลจะยกฟ้องของโจทก์ที่ขอให้ลงโทษและปล่อยตัวจำเลยไป ถ้าศาลเห็นว่าการปล่อยตัวบุคคลนั้นไปจะไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลอาจใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยแก่ผู้นั้นตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ อันเป็นการป้องกันมิใช่การปราบปรามเหมือนโทษ

เปรียบเทียบโทษกับวิธีการเพื่อความปลอดภัย

1. โทษจะใช้ลงได้เฉพาะผู้กระทำความผิดเท่านั้น (ป.อ. มาตรา 2) ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัยจะใช้แก่ผู้ศาลไม่ลงโทษก็ได้ (ป.อ. มาตรา 46) หรือแก่ผู้ศาลลงโทษก็ได้ (ป.อ. มาตรา 46, มาตรา 48 และมาตรา 49)

2. กฎหมายที่ใช้ลงโทษต้องใช้กฎหมายในขณะที่กระทำความผิด (ป.อ. มาตรา 2) ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัยต้องใช้กฎหมายในขณะที่ศาลพิพากษา (ป.อ. มาตรา 12)

3. เมื่อศาลพิพากษาลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดแล้ว ศาลนั้นเองจะแก้ไขคำพิพากษาเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เป็นการแก้ไขคำพิพากษาของตนเองซึ่งต้องห้าม (ป.วิ.อ. มาตรา 190) เว้นแต่โทษกักขังอย่างเดี่ยวเท่านั้นที่ศาลซึ่งพิพากษาคดีนั้นเองอาจแก้ไขให้เปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกได้ในระหว่างที่รับโทษกักขังนั้นอยู่ ไม่ว่าจะคำพิพากษาที่ลงโทษกักขังนั้นจะถึงที่สุดแล้วหรือไม่ก็ตาม (ป.อ. มาตรา 27) ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัยศาลนั้นเองอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ใช้วิธีการนั้นได้เสมอ (ป.อ. มาตรา 16)

4. โทษจะใช้ลงแก่เด็กที่มีอายุกว่าสิบห้าปีแต่ต่ำกว่าสิบแปดปีก็ได้ (ป.อ. มาตรา 75) ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัย 2 ชนิดคือ กักกัน และเรียกประกันทัณฑ์บนจะใช้แก่เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีไม่ได้ (ป.อ. มาตรา 41, 46)

5. การลงโทษต้องมีคำขอของโจทก์ให้ลงโทษ มิฉะนั้นศาลลงโทษไม่ได้ (ป.วิ.อ. มาตรา 158 และมาตรา 192) ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัย โจทก์ไม่ต้องมีคำขอ ศาลก็มีอำนาจสั่งหรือใช้วิธีการแก่จำเลยผู้นั้นได้ (ป.อ. มาตรา 45 ถึงมาตรา 50) เว้นแต่การกักกันอย่างเดี่ยวเท่านั้นที่พนักงานอัยการโจทก์ต้องมีคำขอให้กักกัน ศาลจึงกักกันได้ (ป.อ. มาตรา 43)

6. ผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาขอให้ลงโทษผู้กระทำความผิด ได้แก่ พนักงานอัยการ และราษฎรผู้เสียหายจากการกระทำความผิดนั้น (ป.อ. มาตรา 28) ส่วนวิธีการเพื่อความปลอดภัยในข้อกักกัน พนักงานอัยการเท่านั้นที่มีอำนาจฟ้อง ผู้เสียหายจะฟ้องให้กักกันไม่ได้ (ป.อ. มาตรา 43)

การศึกษาว่าด้วยโทษในหมวดที่ 2 นี้ จะแยกออกเป็น 4 เรื่องด้วยกัน คือ

บทที่ 1 ชนิดของโทษ และหลักเกณฑ์ของโทษอาญา

บทที่ 2 วิธีเพิ่มโทษและลดโทษ

บทที่ 3 การยกโทษจำคุก การรอกการลงโทษและรอกการกำหนดโทษจำคุก

บทที่ 4 การระงับของโทษและความผิด

บทที่ 1

ชนิดของโทษและหลักเกณฑ์ของโทษอาญา

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 บัญญัติว่า “โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมี ดังนี้

- (1) ประหารชีวิต
- (2) จำคุก
- (3) กักขัง
- (4) ปรับ
- (5) ริบทรัพย์สิน

โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

ในกรณีผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิตให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี”

จากบทบัญญัติ มาตรา 18 วรรคหนึ่ง โทษตามประมวลกฎหมายอาญา มีอยู่ 5 ชนิดด้วยกัน คือ

1. โทษประหารชีวิต

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 19 บัญญัติว่า “ผู้ใดต้องโทษประหารชีวิตให้ดำเนินการด้วยวิธีฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย

หลักเกณฑ์และวิธีการประหารชีวิตให้เป็นไปตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา” เมื่อมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ประหารชีวิตแล้วศาลจะต้องออกหมายส่งตัวจำเลยผู้ต้องโทษประหารชีวิตให้กรมราชทัณฑ์ จึงเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่จะดำเนินการประหารชีวิต โดยจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 247, 248, 261 และมาตรา 262 กล่าวคือจะดำเนินการประหารชีวิตทันทีไม่ได้ จะต้องรอไว้ให้พ้นกำหนด 60 วันนับแต่วันฟังคำพิพากษาเสียก่อน ทั้งนี้แม้จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตแล้ว

โทษประหารชีวิตนี้จะไม่นำไปใช้บังคับแก่ผู้กระทำความผิดที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี และในกรณีที่ผู้กระทำความผิดมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตให้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี (มาตรา 18 วรรคสอง และวรรคสาม เพิ่มเติมโดยมาตรา 3 แห่ง พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2546)

ในการเพิ่มโทษมิให้เพิ่มขึ้นถึงประหารชีวิต (ป.อ. มาตรา 51) และในการลดโทษประหารชีวิตไม่ว่าจะเป็นการลดมาตราส่วนโทษหรือลดโทษที่จะลงให้ลดดังต่อไปนี้ (1) ถ้าจะลดหนึ่งในสามให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต (2) ถ้าจะลดกึ่งหนึ่งให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือโทษจำคุกตั้งแต่ยี่สิบห้าปีถึงห้าสิบปี (ป.อ. มาตรา 52)

2. โทษจำคุก

โทษจำคุก อาจแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

ก. โทษจำคุกตลอดชีวิต

ข. โทษจำคุกโดยมีกำหนดเวลา

การลงโทษจำคุก

ในกฎหมายที่บัญญัติความผิดอันมีโทษจำคุกนั้น จะกำหนดโทษจำคุกไว้สถานเดียว เช่น จำคุกตลอดชีวิต หรือกำหนดไว้ 2 สถาน คือ จำคุกและปรับ หรือ 3 สถานคือ จำคุกหรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ แล้วแต่กรณีแห่งการกระทำผิดและความเหมาะสมของโทษนั้น ๆ แต่ความผิดบางชนิดที่ค่อนข้างร้ายแรงจะกำหนดระวางโทษขั้นต่ำและขั้นสูงไว้ทั้งโทษจำคุกและโทษปรับ ฉะนั้นการที่ศาลจะลงโทษจำเลยจึงต้องเป็นไปตามที่

ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้ลงโทษจำคุกและโทษปรับด้วยเป็น 2 สถาน เช่น ความผิดฐานกรรโชกทรัพย์ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 337 กำหนดให้ลงโทษจำคุกและปรับ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลงแต่โทษจำคุกอย่างเดียวโดยไม่ลงโทษปรับด้วยก็ได้ (ป.อ. มาตรา 20) แต่ถ้าโทษจำคุกที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับมีกำหนดเวลาเพียงสามเดือนหรือน้อยกว่า ศาลจะกำหนดโทษจำคุกให้น้อยลงอีกก็ได้ หรือถ้าโทษจำคุกที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับมีกำหนดเวลาเพียงสามเดือนหรือน้อยกว่าและมีโทษปรับด้วย ศาลจะกำหนดโทษจำคุกให้น้อยหรือจะยกโทษจำคุกเสีย คงให้ปรับแต่อย่างเดียวก็ได้ (ป.อ. มาตรา 55)

ส่วนในกรณีที่กฎหมายกำหนดโทษไว้ 3 สถาน คือ ให้จำคุกหรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจให้ลงโทษจำคุกหรือโทษปรับอย่างเดียว หรือลงโทษทั้งจำคุกและปรับด้วยก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควร

การคำนวณระยะเวลาจำคุก

1. ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 21 ให้นับวันเริ่มจำคุกรวมคำนวณเข้าด้วยเป็นหนึ่งวันเต็มโดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนชั่วโมงของวันเริ่มจำคุกนั้น เช่น ศาลอ่านคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกจำเลยเวลา 15.00 น. และศาลออกหมายจำคุกส่งตัวจำเลยไปถึงเรือนจำเวลา 18.00 น. ก็ต้องนับวันนั้นเป็นวันเริ่มจำคุกหนึ่งวันเต็ม

2. ถ้าระยะเวลาจำคุกกำหนดเป็นเดือน เช่น ศาลพิพากษาให้จำคุกจำเลย 3 เดือน ให้นับสามสิบวันเป็นหนึ่งเดือน

3. ถ้าระยะเวลาจำคุกเป็นปี ให้นับตามปีปฏิทินราชการ

4. เมื่อผู้ต้องโทษจำคุกถูกจำคุกครบกำหนดแล้ว ให้ปล่อยตัวไปในวันถัดจากวันครบกำหนดโทษ เช่น ครบกำหนดโทษจำคุกวันที่ 9 กันยายน 2548 ต้องปล่อยตัวไปในวันที่ 10 กันยายน 2548

การนับวันจำคุกและการหักวันถูกคุมขัง

1. ให้เริ่มนับวันจำคุกตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา (ป.อ. มาตรา 22 ซึ่งหมายถึงวันที่ศาลอ่านคำพิพากษาให้จำเลยฟัง (ป.วิ.อ. มาตรา 182)

2. ในกรณีที่ศาลพิพากษาจำคุกจำเลย ถ้าจำเลยถูกคุมขังมาก่อนศาลพิพากษาคดีนั้น ศาลต้องหักวันถูกคุมขังออกจากระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษาให้แก่จำเลยด้วย เว้นแต่คำพิพากษานั้นจะกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น (ป.อ. มาตรา 22) กล่าวคือศาลจะไม่หักวันคุมขังให้ โดยจะให้นับวันจำคุกตั้งแต่วันที่ศาลพิพากษาก็ได้ หรือจะนับโทษจำคุกคดีนี้ต่อจากโทษจำคุกในคดีอื่นก็ได้ ซึ่งศาลจะต้องระบุไว้ในคำพิพากษานั้น เช่น

1) ก. กระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุก 6 เดือน
ก. ถูกคุมขังมาก่อนศาลพิพากษา 2 เดือน ดังนี้ถ้าศาลระบุในคำพิพากษาให้นับวันจำคุกตั้งแต่วันที่คดีพิพากษาศาลจะไม่ให้หักวันคุมขัง 2 เดือนออกจากโทษจำคุกที่ศาลจะลง 6 เดือนนั้น แต่ถ้าศาลไม่ระบุในคำพิพากษาว่าให้นับวันจำคุกตั้งแต่วันที่คดีพิพากษาศาลก็ต้องหักวันถูกคุมขังให้จำเลยตามที่มาตรา 22 บัญญัติไว้ อย่างไรก็ตามถ้าศาลระบุในคำพิพากษาให้นับวันจำคุกตั้งแต่วันที่คดีพิพากษา โทษจำคุกตามคำพิพากษาเมื่อรวมจำนวนวันที่ถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษาในคดีเรื่องนั้นเข้าด้วยแล้วต้องไม่เกินอัตราโทษขั้นสูงของกฎหมายที่กำหนดไว้สำหรับความผิดที่ได้กระทำลงนั้น เช่น ก. ทำร้ายร่างกาย ข. ซึ่งประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 กำหนดโทษขั้นสูงไว้ไม่เกิน 2 ปี ถ้าศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุก ก. 1 ปี 6 เดือน และระบุในคำพิพากษาให้นับวันจำคุกตั้งแต่วันที่คดีพิพากษา ก. 1 ปี 6 เดือน และระบุในคำพิพากษาให้นับวันจำคุกตั้งแต่วันที่คดีพิพากษา หากปรากฏว่า ก. ได้ถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษาแล้ว 8 เดือน เมื่อศาลไม่ให้หักวันที่ถูกคุมขังออกจากระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษา เมื่อรวมวันที่ถูกขังกับระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษาเข้าด้วยกันจะเป็นเวลา 2 ปี 2 เดือน ซึ่งเกินอัตราโทษขั้นสูงตามมาตรา 295 อยู่ 2 เดือน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 22 วรรคสอง ได้บัญญัติห้ามไว้ เช่นนี้ศาลจะต้องให้ระยะเวลาจำคุกให้ 2 เดือน เหลือระยะเวลาที่ ก. จำคุก 1 ปี 4 เดือนเท่านั้น ทั้งนี้ไม่เป็นการกระทบกระเทือนบทบัญญัติในมาตรา 91 เช่น ก. ทำร้ายร่างกาย ข. เป็นความผิดตาม ป.อ. มาตรา 295 (โทษขั้นสูง 2 ปี) ต่อมา ก. ลักทรัพย์ ค. เป็นความผิดตาม ป.อ. มาตรา 334 (โทษขั้นสูง 3 ปี ก. กระทำความผิดหลายกรรมต่างกัน (ป.อ. มาตรา 91) ถ้า ก. ถูกฟ้องเป็นคดีเดียวกันและศาลพิพากษาในคำพิพากษาอันเดียวกันให้ลงโทษ ก. ทั้ง 2 กระทั่งโดยลงโทษกระทงแรก 1 ปี 6 เดือน กระทงหลัง 2 ปี ถ้าปรากฏว่า ก. ถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษา 1 ปี ศาลใช้ดุลพินิจสั่งไม่ให้หักวันที่ถูกคุมขังออกจากระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษา เมื่อรวมวันที่ถูกคุมขังเข้าด้วยกันกับระยะเวลาจำคุก

2) ก. กระทบความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุก 1 ปี เช่นนี้ ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจสั่งไว้ในคำพิพากษาให้นับโทษคดีหลังต่อจากคดีก่อนได้ คือ เมื่อ ก. รับโทษจำคุกคดีแรกครบแล้วจึงเริ่มระยะเวลาจำคุกในคดีหลัง

3. การหักวันถูกคุมขังออกจากโทษจำคุกนี้ จะต้องเป็นวันถูกคุมขังอยู่ใน “คดีเรื่องนั้น” กล่าวคือเป็นวันที่จำเลยถูกคุมขังอยู่ในคดีเรื่องเดียวกับที่โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษนั่นเอง

การเพิ่มโทษและลดโทษจำคุก

การเพิ่มโทษและลดโทษจำคุก มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 51, 53, 54 และมาตรา 55 ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 2 เรื่องวิธีการเพิ่มโทษและลดโทษ

3. กักขัง

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 23 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อนหรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ศาลจะพิพากษาให้ลงโทษกักขังไม่เกินสามเดือนแทนโทษจำคุกนั้นก็ได้” ตามมาตรา 23 นี้ หลักเกณฑ์ในการลงโทษกักขังแทนโทษจำคุกมีดังนี้

1. ต้องเป็นการกระทำความผิดที่มีโทษจำคุกซึ่งมีระยะเวลาให้จำคุกโดยจะมีโทษปรับหรือโทษริบทรัพย์สินรวมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นถ้าเป็นความผิดที่มีโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต หรือมีแต่ปรับอย่างเดียว และโทษริบทรัพย์สินโดยไม่มีโทษจำคุกที่กำหนดเวลา ศาลจะใช้โทษกักขังแทนไม่ได้

2. ความผิดที่มีโทษจำคุกดังกล่าว ศาลจะลงโทษจำคุกได้ไม่เกิน 3 เดือน คำว่า “ศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน” ตามมาตรานี้หมายความว่าถึงโทษสุทธิที่ศาลลงโทษจริง ๆ ดังนั้นถ้าศาลลงโทษจำเลยมากกว่า 3 เดือน แต่มีเหตุที่ศาลลดมาตราส่วน

3. ต้องไม่ปรากฏว่าจำเลยได้รับโทษจำคุกมาก่อน เว้นแต่เป็นโทษจำคุกสำหรับความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ คำว่า “ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้ นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน” หมายความว่าจำเลยในคดีที่กำลังพิจารณาอยู่นี้ไม่ได้รับโทษจำคุกมาก่อนเวลาที่ศาลพิพากษาคดีนี้ แต่ถ้าปรากฏว่าจำเลยได้รับโทษจำคุกหรือกำลังรับโทษจำคุกอยู่ในคดีอื่น ไม่ว่าจะคดีอื่นนั้นศาลจะพิพากษาถึงที่สุดแล้วหรือไม่ก็ดี ก็เรียกว่าจำเลยได้รับโทษจำคุกมาก่อน คือถือเอาข้อเท็จจริงในการรับโทษจำคุกคดีอื่นของจำเลยเป็นสำคัญในขณะที่จะพิพากษาคดีนี้ว่าจำเลยได้รับโทษจำคุกในคดีอื่นหรือไม่ ถ้าได้รับหรือกำลังรับโทษจำคุกอยู่แล้วและมีโทษในความผิดฐานประมาทหรือลหุโทษ แม้คดีนั้นจะยังไม่ถึงที่สุด ศาลจะลงโทษกักขังในคดีนี้ได้

4. โทษกักขังต้องมีกำหนดเวลาเท่ากับโทษจำคุกที่ศาลจะลงโทษ ไม่เกิน 3 เดือนนั้นด้วย เช่น ศาลพิพากษาให้จำคุก 2 เดือนอันเป็นโทษสุทธิ ก็ต้องลงโทษกักขัง 2 เดือนแทนโทษจำคุกนั้น

การบังคับโทษกักขังแทนโทษจำคุก

เมื่อศาลพิพากษาให้ลงโทษกักขังแทนโทษจำคุกตามมาตรา 23 แล้วจะกักขังไว้ที่ไหนได้บ้าง มีบัญญัติอยู่ในมาตรา 24 ดังนี้ “ผู้ใดต้องโทษกักขัง ให้กักตัวไว้ในสถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้ อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน

ถ้าศาลเห็นเป็นการสมควร จะสั่งในคำพิพากษาให้กักขังผู้กระทำความผิดไว้ในที่อาศัยของผู้นั้นเอง หรือของผู้อื่นที่ยินยอมรับผู้นั้นไว้ หรือสถานที่อื่นที่อาจกักขังได้ เพื่อให้เหมาะสมกับประเภท หรือสภาพของผู้ถูกกักขังก็ได้

ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า การกักขังผู้ต้องโทษกักขังไว้ในสถานที่กักขังตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้นั้น หรือทำให้ผู้ซึ่งต้องฟังพาดูต้องโทษกักขังในการดำรงชีพได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร หรือมีพฤติการณ์พิเศษประการอื่นที่แสดงให้เห็นว่าไม่สมควรกักขังผู้ต้องโทษกักขังในสถานที่ดังกล่าว ศาลจะมีคำสั่งให้กักขังผู้ต้องโทษกักขังในสถานที่อื่นซึ่งมิใช่ที่อยู่อาศัยของผู้นั้นเอง โดยได้รับความยินยอมจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองสถานที่ก็ได้ กรณีเช่นว่านี้ให้ศาลมีอำนาจกำหนด

ตามบทบัญญัติ มาตรา 24 สถานที่กักขังแทนโทษจำคุก มี 2 ประเภท คือ

1. สถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน

2. ที่อาศัยของผู้ต้องโทษกักขังนั่นเอง หรือที่อาศัยของผู้อื่นที่ยินยอมรับตัวไว้ หรือสถานที่อื่นที่อาจกักขังได้

ข้อสังเกต

1. สถานที่กักขังตามข้อ 2 ศาลต้องระบุไว้ในคำพิพากษา แต่สถานที่กักขังตามข้อ 1 ศาลไม่ต้องสั่งในคำพิพากษา เพียงแต่พิพากษาให้ลงโทษกักขังแล้ว ศาลก็ออกหมายกักขังส่งตัวจำเลยไปยังสถานที่นั้นเลย

2. ถ้าการกักขังตามข้อ 1 หรือข้อ 2 อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ต้องโทษกักขัง หรือบุคคลผู้ซึ่งต้องพึ่งพาผู้ต้องโทษกักขังในการดำรงชีพได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร หรือมีพฤติการณ์พิเศษประการอื่นที่แสดงให้เห็นว่าไม่สมควรกักขังผู้ต้องโทษกักขังในสถานที่ดังกล่าว ศาลจะมีคำสั่งให้กักขังผู้ต้องโทษกักขังในสถานที่อื่น โดยศาลมีอำนาจกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องโทษกักขังปฏิบัติ

สิทธิและหน้าที่ของผู้ต้องโทษกักขัง

1. ผู้ต้องโทษกักขังในสถานที่ซึ่งกำหนดไว้อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน (ป.อ. มาตรา 24 วรรคหนึ่ง) ผู้ต้องโทษกักขังมีสิทธิและหน้าที่ดังต่อไปนี้

ก. สิทธิได้รับการเลี้ยงดูจากสถานที่นั้น แต่ภายใต้บังคับของสถานที่นั้น

ข. สิทธิที่จะรับอาหารจากภายนอกโดยค่าใช้จ่ายของตนเอง

ค. สิทธิที่จะใช้เสื้อผ้าของตนเอง

ง. สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมอย่างน้อยวันละหนึ่งชั่วโมง

จ. สิทธิที่จะรับและส่งจดหมายได้

ฉ. มีหน้าที่ต้องทำงานตามระเบียบ ข้อบังคับ และวินัย ถ้าผู้ต้องโทษกักขังประสงค์จะทำงานอย่างอื่น ก็ให้อนุญาตให้เลือกทำได้ตามประเภทงานที่ตนสมัคร แต่ต้องไม่ขัดต่อระเบียบ ข้อบังคับ วินัย หรือความปลอดภัยของสถานที่นั้น (ป.อ. มาตรา 25)

2. ผู้ต้องโทษกักขังในสถานที่อาศัยของผู้นั้นเอง ของผู้ที่ยอมรับผู้ต้องโทษกักขัง หรือสถานที่อื่นที่อาจกักขังได้ มีสิทธิดังนี้

สิทธิที่จะดำเนินการในวิชาชีพหรืออาชีพของตนในสถานที่ดังกล่าว และในการนี้ศาลจะกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องโทษกักขังปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร (ป.อ. มาตรา 26)

การเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุก

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 27 บัญญัติว่า “ถ้าในระหว่างที่ผู้ต้องโทษกักขัง ตามมาตรา 23 ได้รับโทษกักขังอยู่ ความปรากฏแก่ศาลเองหรือปรากฏแก่ศาลตามคำแถลงของพนักงานอัยการ หรือผู้ควบคุมดูแลสถานที่กักขังว่า

- (1) ผู้ต้องโทษฝ่าฝืนระเบียบ ข้อบังคับ หรือวินัยของสถานที่กักขัง
- (2) ผู้ต้องโทษกักขังไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด หรือ
- (3) ผู้ต้องโทษกักขังต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก

ศาลอาจเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกมีกำหนดเวลาตามที่ศาลเห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินกำหนดเวลาของโทษกักขังที่ผู้ต้องโทษกักขังจะต้องได้รับต่อไป” การเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกตามมาตรา 27 นี้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกหรือไม่ก็ได้ ถ้าศาลเปลี่ยนเป็นโทษจำคุก กฎหมายบังคับไว้ว่าจะจำคุกเกินกว่ากำหนดเวลาของโทษกักขังที่จะได้รับต่อไปไม่ได้ แต่อนุญาตให้ศาลจำคุกเท่าใดก็ได้ ภายในกำหนดเวลาของโทษกักขังที่จะได้รับต่อไปนั้น

4. โทษปรับ

โทษปรับเป็นโทษในทางทรัพย์สินที่ศาลกำหนดโดยคำพิพากษาภายในขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติไว้ โทษปรับตามกฎหมายได้บัญญัติจำนวนเงินค่าปรับไว้ตามลักษณะความผิดนั้น ๆ เป็นอัตราโทษปรับ การลงโทษปรับจึงต้องเป็นไปตามอัตราโทษในกฎหมาย ซึ่งศาลจะใช้ดุลพินิจว่าจะลงโทษปรับเท่าใดภายในอัตราโทษปรับนั้น ๆ เว้นแต่มีอัตราโทษปรับขั้นต่ำและขั้นสูงไว้ก็ต้องเป็นไปตามนั้น กรณีโทษปรับที่กฎหมายกำหนดไว้พร้อมกับโทษจำคุก ศาลจะจำคุกอย่างเดียวโดยไม่ปรับด้วยก็ได้เมื่อเห็นสมควร (ป.อ. มาตรา 20) เว้นแต่ความผิดนั้นร้ายแรงหรือมีเหตุอื่นอันควรลงโทษทั้งจำคุกและ

การบังคับโทษปรับ

1. ผู้ต้องโทษปรับจะต้องชำระค่าปรับตามจำนวนที่กำหนดไว้ในคำพิพากษาต่อศาล (ป.อ. มาตรา 28)

2. ระยะเวลาชำระค่าปรับ เนื่องจากตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 28 มิได้กำหนดระยะเวลาชำระค่าปรับไว้ แต่บัญญัติไว้ในมาตรา 29 วรรคหนึ่งว่า “ผู้ต้องโทษปรับและไม่ชำระค่าปรับภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลพิพากษา ผู้นั้นจะต้องถูกยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับ หรือมิฉะนั้นจะถูกกักขังแทนค่าปรับ แต่ถ้าศาลเห็นเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับ ศาลจะสั่งเรียกประกันหรือจะสั่งให้กักขังผู้นั้นแทนค่าปรับไปพลางก่อนก็ได้” ตามมาตรา 29 วรรคหนึ่ง นี้หมายความว่า เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ต้องโทษชำระค่าปรับ ผู้นั้นต้องชำระค่าปรับให้ครบถ้วนในวันนั้น หากไม่ชำระหรือชำระไม่ครบ ศาลจะสั่งเรียกประกันการชำระค่าปรับ ถ้าผู้ต้องโทษไม่มีประกันต่อศาล ศาลจะสั่งกักขังแทนค่าปรับไปพลางก่อนในวันที่ศาลพิพากษานั้นเอง กรณีผู้ต้องโทษปรับขอประกันการชำระค่าปรับและศาลอนุญาตแล้ว จะต้องทำสัญญาประกันกับศาลด้วย ถ้าผิดสัญญาประกันผู้นั้นจะต้องใช้เงินตามที่ระบุไว้ในสัญญาประกัน หรือตามที่ศาลเห็นสมควร ซึ่งเรียกว่าศาลปรับนายประกัน ซึ่งกรณีนี้มีใช้ค่าปรับหรือผู้ต้องโทษปรับ

ดังนั้นเมื่อพ้น 30 วันนับแต่วันมีคำพิพากษา หากผู้ต้องโทษปรับไม่ชำระค่าปรับ ศาลจะสั่ง (1) ยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับ (2) กักขังแทนค่าปรับ เว้นแต่ผู้ต้องโทษปรับจะได้ขอประกันการชำระค่าปรับและศาลอนุญาตแล้ว

การยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับ

ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29 วรรคหนึ่ง เมื่อศาลพิพากษาลงโทษปรับจำเลยวันใด ศาลจะสั่งให้ยึดทรัพย์จำเลยมาใช้ค่าปรับก่อนครบ 30 วันนับแต่วันมีคำพิพากษาไม่ได้ และแม้ศาลจะสงสัยว่าจำเลยหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับโดยจำเลยไม่ขอประกันการชำระค่าปรับ ศาลก็ได้แต่กักขังแทนค่าปรับไปพลางก่อนเท่านั้น จะยึดทรัพย์ของจำเลยไปพลางก่อนเพื่อใช้ค่าปรับก่อนครบกำหนด 30 วันไม่ได้ ศาลจะสั่งยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับได้ต่อเมื่อจำเลยไม่ชำระค่าปรับภายใน 30 วันนับแต่วันมีคำพิพากษาให้ปรับ เว้นแต่จำเลยจะมีประกันการชำระค่าปรับระหว่างนั้น

กรณีศาลให้กักขังแทนค่าปรับไปพลางก่อน ถ้าการกักขังนั้นได้ทำไปจนครบ 30 วันนับแต่วันมีคำพิพากษาและยังไม่ครบกำหนดวันกักขัง เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องโทษปรับ มีทรัพย์สินพอจะยึดมาใช้ค่าปรับที่ยังเหลืออยู่จากการกักขังได้ ศาลจะสั่งยึดทรัพย์สินของผู้ต้องโทษปรับมาใช้ค่าปรับที่ยังเหลืออยู่จากการกักขังได้ ศาลจะสั่งยึดทรัพย์สินของผู้ต้องโทษปรับมาใช้ค่าปรับที่ยังเหลืออยู่ได้ โดยงดหรือไม่กักขังต่อไป

การกักขังแทนค่าปรับ

1. การกักขังแทนค่าปรับจะกระทำได้อีกเมื่อผู้ต้องโทษปรับไม่ชำระค่าปรับ ภายใน 30 วันนับแต่วันที่ศาลพิพากษา เว้นแต่ศาลสงสัยว่าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับ ศาลจะสั่งเรียกประกัน ถ้าผู้นั้นไม่มีประกันในวันที่ศาลมีคำพิพากษา ศาลจะออกหมายกักขังแทนค่าปรับไปพลางก่อนในวันที่ศาลมีคำพิพากษานั้นเอง (ป.อ. มาตรา 29 วรรคหนึ่ง) กรณีผู้ต้องโทษปรับได้ชำระค่าปรับในวันที่ศาลมีคำพิพากษาแต่ชำระไม่ครบจำนวนค่าปรับตาม ป.อ. มาตรา 28 ถ้าผู้นั้นไม่มีประกันค่าปรับในส่วนที่ยังขาดอยู่ ศาลจะสั่งกักขังแทนค่าปรับในส่วนที่ยังชำระไม่ครบได้

2. การกักขังแทนค่าปรับ ให้ถืออัตราสองร้อยบาทต่อหนึ่งวัน และไม่ว่าในกรณีความผิดกระทงเดียวหรือหลายกระทง ห้ามกักขังเกินกำหนดหนึ่งปี เว้นแต่ในกรณีที่ศาลพิพากษาให้ปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทขึ้นไป ศาลจะสั่งให้กักขังแทนค่าปรับเป็นระยะเวลาเกินกว่าหนึ่งปีแต่ไม่เกินสองปีก็ได้ (ป.อ. มาตรา 30 วรรคหนึ่ง)

การคิดวันกักขังแทนค่าปรับ ไม่ว่าจะถูกศาลปรับกระทงเดียวหรือหลายกระทงให้ถืออัตราสองร้อยบาทต่อหนึ่งวัน เมื่อคำนวณวันกักขังแล้วหากวันกักขังเกิน 1 ปี ให้กักขังได้เพียง 1 ปี เว้นแต่ผู้นั้นถูกศาลปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทขึ้นไปจึงจะกักขังเกิน 1 ปีได้ แต่ต้องไม่เกิน 2 ปี

3. การคำนวณระยะเวลานั้น ให้นับวันเริ่มกักขังแทนค่าปรับรวมเข้าด้วยและให้นับเป็นหนึ่งวันเต็มโดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนชั่วโมง (ป.อ. มาตรา 30 วรรคสอง)

4. การคิดวันกักขังแทนค่าปรับ ถ้าผู้ต้องโทษปรับถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษา ศาลต้องหักวันคุมขังนั้นออกจากเงินค่าปรับด้วย โดยถืออัตราสองร้อยบาทต่อหนึ่งวัน เหมือนกัน เช่น ศาลพิพากษาให้ลงโทษปรับ ก. เป็นจำนวนเงิน 20,000 บาท แต่ ก. ได้ถูกคุมขัง (ในคดีเรื่องนั้น) ก่อนศาลพิพากษา (คดีนั้น) มาแล้ว 60 วัน คิดเป็นเงินได้ 12,000 บาท นำไปหักออกจากจำนวนเงินค่าปรับเหลือที่ต้องชำระค่าปรับ 8,000 บาท

5. เมื่อผู้ต้องโทษปรับถูกกักขังแทนค่าปรับครบกำหนดแล้ว ให้ปล่อยตัวในวันถัดจากวันที่ครบกำหนด ถ้านำเงินค่าปรับมาชำระครบแล้วให้ปล่อยตัวไปทันที

6. สถานกักขัง ตาม ป.อ. มาตรา 29 วรรคสอง บัญญัติว่า “ความในวรรคสองของมาตรา 24 มิให้นำมาใช้บังคับแก่การกักขังแทนค่าปรับ” หมายความว่า จะกักขังไว้ในสถานที่อาศัยของผู้ต้องโทษปรับนั่นเองหรือของผู้อื่นไม่ได้ กล่าวคือให้กักขังไว้ในสถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน

7. การกักขังแทนค่าปรับ จะใช้หรือกระทำได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น จะใช้แก่นิติบุคคลไม่ได้

การทำงานบริการสังคมหรืองานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ

เนื่องจากผู้ต้องโทษปรับที่ยากจนไม่มีเงินชำระค่าปรับ ต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ เพื่อมิให้ผู้ที่ยากจนและต้องโทษปรับไม่ต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ ได้ทำงานบริการสังคมหรืองานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติเพิ่มเติม มาตรา 30/1, 30/2 และ 30/3 โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 15) พ.ศ. 2545

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 30/1 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลพิพากษาปรับไม่เกินแปดหมื่นบาท ผู้ต้องโทษปรับซึ่งมิใช่นิติบุคคล และไม่มีเงินชำระค่าปรับ อาจยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นที่พิพากษาคดีเพื่อขอทำงานบริการสังคมหรืองานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ

การพิจารณาคำร้องตามวรรคแรก เมื่อศาลได้พิจารณาถึงฐานะการเงินประวัติ และสภาพความผิดของผู้ต้องโทษปรับแล้วเห็นเป็นการสมควร ศาลจะมีคำสั่งให้ผู้นั้นทำงานบริการสังคมหรืองานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับก็ได้ หรือองค์การซึ่งมี

กรณีศาลมีคำสั่งให้ผู้ต้องโทษปรับทำงานบริการสังคม หรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ ให้ศาลกำหนดลักษณะหรือประเภทของงาน ผู้ดูแลการทำงานวันเริ่มทำงาน ระยะเวลาทำงาน และจำนวนชั่วโมงที่ถือเป็นการทำงานหนึ่งวัน ทั้งนี้โดยคำนึงถึง เพศ อายุ ประวัติ การนับถือศาสนา ความประพฤติ สถิติปัญหาการศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ สิ่งแวดล้อม หรือสภาพความผิดของผู้ต้องโทษปรับประกอบด้วย เพราะศาลจะกำหนดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดให้ผู้ต้องโทษปรับปฏิบัติเพื่อแก้ไขฟื้นฟู หรือป้องกันมิให้ผู้นั้นกระทำความผิดซ้ำอีกก็ได้

ถ้าภายหลังความปรากฏแก่ศาลว่าพฤติการณ์เกี่ยวกับการทำงานบริการสังคม หรือทำงานสาธารณประโยชน์ของผู้ต้องโทษได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำสั่งที่กำหนดไว้นั้นก็ได้ตามที่เห็นสมควร

ในการกำหนดระยะเวลาทำงาน แทนค่าปรับตามวรรคสามให้นำบทบัญญัติมาตรา 30 มาใช้บังคับโดยอนุโลม และในกรณีที่ศาลมีได้กำหนดให้ผู้ต้องโทษปรับทำงานติดต่อกันไป การทำงานดังกล่าวต้องอยู่ภายในกำหนดระยะเวลาสองปีนับแต่วันเริ่มทำงานตามที่ศาลกำหนด

เพื่อประโยชน์ในการกำหนดจำนวนชั่วโมงทำงานตามวรรคสาม ให้ประธานศาลฎีกามีอำนาจออกระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมกำหนดจำนวนชั่วโมงที่ถือเป็นการทำงานหนึ่งวัน สำหรับงานบริการสังคม หรืองานสาธารณประโยชน์แต่ละประเภทได้ตามที่เห็นสมควร”

มาตรา 30/2 บัญญัติว่า “ถ้าภายหลังศาลมีคำสั่งอนุญาตตามมาตรา 30/1 แล้วความปรากฏแก่ศาลเองหรือความปรากฏตามคำแถลงของโจทก์ หรือเจ้าพนักงานว่าผู้ต้องโทษปรับมีเงินพอชำระค่าปรับได้ ในเวลาที่ยื่นคำร้องตามมาตรา 30/1 หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือเงื่อนไขที่ศาลกำหนด ศาลจะเพิกถอนคำสั่งอนุญาตดังกล่าว และปรับหรือกักขังแทนค่าปรับโดยให้หักจำนวนวันที่ทำงานมาแล้วออกจากจำนวนเงินค่าปรับก็ได้

ในระหว่างการทำงานบริการสังคม หรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ หากผู้ต้องโทษปรับไม่ประสงค์จะทำงานดังกล่าวต่อไป อาจขอเปลี่ยนเป็นรับโทษปรับ

1. ปรากฏว่าผู้ต้องโทษปรับนั้นมีเงินพอชำระค่าปรับได้ทั้งจำนวนในเวลาที่ยื่นคำร้องตามมาตรา 30/1

2. ผู้ต้องโทษปรับฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาลตามมาตรา 30/2

3. ผู้ต้องโทษปรับไม่ประสงค์จะทำงานดังกล่าวต่อไปตามมาตรา 30/2

4. คำสั่งศาลให้เพิกถอนดังกล่าวนี้เป็นที่สุด (ป.อ. มาตรา 30/3)

การปรับจำเลยหลายคน

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 31 บัญญัติ “ในกรณีที่ศาลจะพิพากษาให้ปรับผู้กระทำความผิดหลายคนในความผิดอันเดียวกัน ในกรณีเดียวกันให้ศาลลงโทษปรับเรียงตามรายบุคคล”

5. โทษริบทรัพย์สิน

โทษริบทรัพย์สินมีลักษณะแตกต่างจากโทษอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว โทษที่กล่าวมาแล้ว 4 ชนิดนั้นมิได้เป็นโทษที่มุ่งลงแก่ตัวทรัพย์สินโดยตรง ส่วนโทษริบทรัพย์สินเป็นโทษที่ลงแก่ทรัพย์สินเป็นสำคัญ ว่าเข้าหลักเกณฑ์ที่จะริบได้หรือไม่ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคลว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ เช่น ทรัพย์สินที่ต้องริบโดยเด็ดขาด ตาม ป.อ. มาตรา 32 หรือทรัพย์สินที่ศาลใช้ดุลพินิจได้ว่าจะริบไม่ริบ ตาม ป.อ. มาตรา 33 ก็มุ่งถึงทรัพย์สินเป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคลว่ากระทำความผิดหรือไม่ เช่น ทรัพย์สินที่บุคคลมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ตาม ป.อ. มาตรา 33 (1) จะเห็นได้ชัดว่าบุคคลนั้นยังมีได้กระทำความผิด ศาลก็อาจริบได้

ลักษณะของทรัพย์สินที่จะถูกริบได้

ทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ตามประมวลกฎหมายอาญา แบ่งออกได้ดังนี้ คือ

(1) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบโดยเด็ดขาด ตามมาตรา 32

(2) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบ เว้นแต่จะเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด ตามมาตรา 34

(3) ทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะริบหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่จะเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด ตามมาตรา 33

(1) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบโดยเด็ดขาด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินใดที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด ให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นของ ผู้กระทำความผิดและผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่” ตามมาตรา 32 นี้บังคับให้ศาลต้องริบทรัพย์สินที่ระบุไว้ ไม่อยู่ในดุลพินิจของศาล ศาลจะไม่ริบไม่ได้ การริบทรัพย์สินประเภทนี้จึงดูจากตัวทรัพย์สินเป็นสำคัญ ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบโดยเด็ดขาดตาม ป.อ. มาตรา 32 มี 2 กรณี คือ

ก. ทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติว่าผู้ใดทำเป็นความผิด หมายถึง มีบทบัญญัติของกฎหมายบัญญัติห้ามมิให้บุคคลทำทรัพย์สินอันใดบ้าง เมื่อมีกฎหมายห้ามมิให้บุคคลทำทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น หากมีผู้ทำทรัพย์สินเช่นนั้นขึ้นมาก็เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ทรัพย์สินนั้นก็จะเป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดทำเป็นความผิด คือเป็นความผิดในตัวเอง เช่น ปืนทำเองหรือปืนไม่มีทะเบียนที่เรียกว่าปืนเถื่อน สุราเถื่อน ฝิ่น เฮโรอีน กัญชา เงินปลอม หรือธนบัตรปลอม ดวงตราปลอม แสตมป์ปลอม เหล่านี้ ถ้าผู้ใดทำขึ้นมาก็เป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติว่าผู้ใดทำเป็นความผิด ศาลต้องริบเสมอ ถึงแม้จะไม่ใช้ทรัพย์สินของจำเลยหรือจำเลยมิได้กระทำความผิดหรือไม่ถูกลงโทษก็ตาม

ข. ทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดมีไว้เป็นความผิด หมายถึง มีบทบัญญัติของกฎหมายบัญญัติห้ามมิให้บุคคลมีไว้ เมื่อมีกฎหมายห้ามมิให้บุคคลมีทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ ทรัพย์สินนั้นก็จะเป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดมีไว้เป็นความผิด เช่น ปืนเถื่อน เฮโรอีน ฝิ่น กัญชา ยาบ้า ธนบัตรปลอม เป็นต้น

โทษริบทรัพย์สินตามมาตรา 32 นี้ มุ่งที่ตัวทรัพย์สิน ดังนั้นแม้คดีนั้นศาลยกฟ้องศาลก็พิพากษาให้ริบทรัพย์สินได้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 2176/2543 ศาลพิพากษายกฟ้องโจทก์ฐานมีเมทแอมเฟตามีนไว้ครอบครองเพื่อจำหน่ายจึงไม่อาจริบเมทแอมเฟตามีนตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทตามมาตรา 116 ได้ แต่การมีเมทแอมเฟตามีนไว้ในครอบครองเป็นความผิด ศาลริบได้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 และคำพิพากษาฎีกาที่ 2090/2542 เมื่อพยานหลักฐานโจทก์ยังเป็นที่สงสัยว่าอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนของกลางตามฟ้องเป็นของจำเลยหรือไม่ ควรยกประโยชน์แห่งความ

แม่โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องก็รับได้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1746/2550 เมทแอมเฟตามีนของกลางเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ซึ่ง พ.ร.บ.ยาเสพติดฯ มาตรา 102 บัญญัติให้ริบเสียทั้งสิ้นทั้งเป็นทรัพย์สินที่ผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิดซึ่ง ป.อ. มาตรา 32 บัญญัติให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตาม คำพิพากษาหรือไม่จึงต้องริบตามบทบัญญัติดังกล่าว แม่โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องก็ตาม

(2) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบ เว้นแต่จะเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจ ด้วยการกระทำความผิด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 34 บัญญัติว่า “บรรดาทรัพย์สิน (1) ซึ่ง ใต้ให้ตามความในมาตรา 143 มาตรา 144 มาตรา 149 หรือมาตรา 150 มาตรา 167 มาตรา 201 หรือมาตรา 202 (2) ซึ่งใต้ให้เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิดเพื่อเป็น รางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด

ให้ริบเสียทั้งสิ้น เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วย ในการกระทำความผิด” ทรัพย์สินดังระบุไว้ในมาตรา 34 นี้เป็นมูลฐานสำคัญที่ทำให้ เสื่อมเสียความยุติธรรมและเป็นเหตุให้เกิดอาชญากรรมด้วย จึงบัญญัติให้ศาลต้องริบเสีย ทั้งสิ้น

ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบตามมาตรา 34 นี้มีลักษณะเหมือนกัน คือล้วนเป็น ทรัพย์สินที่ได้มีการให้แก่กัน จะแตกต่างกันเฉพาะลักษณะของการให้ กล่าวคือ ทรัพย์สินที่ ระบุไว้ในมาตรา 34 (1) ได้แก่ ทรัพย์สินที่ได้ให้ในความผิดเกี่ยวกับการปกครองและความผิด

(3) ทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะริบหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่จะเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 บัญญัติว่า “ในการริบทรัพย์สิน นอกจากศาลจะมีอำนาจริบตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้อีกด้วย คือ

- (1) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้ หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือ
- (2) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด

เว้นแต่ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด”

ทรัพย์สินตามมาตรา 33 นี้ต่างกับทรัพย์สินตามมาตรา 32 และมาตรา 34 ตรงที่ว่า กฎหมายให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะสั่งให้ริบหรือไม่ก็ได้ มาตรา 33 ใช้คำว่า “ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบ” ไม่ได้บังคับให้ศาลต้องริบเช่นทรัพย์สินตามมาตรา 32 และ 34 ซึ่งกฎหมายใช้คำว่า “ให้ริบเสียทั้งสิ้น”

ทรัพย์สินทั้ง 2 ประเภทตามมาตรา 33 ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้ว่าควรริบหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่พฤติการณ์ในคดีเป็นเรื่อง ๆ ไป เว้นแต่ปรากฏว่าทรัพย์สินเหล่านี้เป็นของผู้อื่นซึ่งไม่รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิดนั้น ศาลจะริบไม่ได้ทรัพย์สินที่บัญญัติไว้ในมาตรา 33 คือ

ก. ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด หมายความว่าความถึงความผิดนั้นได้กระทำด้วยการใช้ทรัพย์สินนั้นเองโดยตรง เช่น ใช้อาวุธปืน มีด หรือไม้ทำร้ายร่างกายเขา การทำร้ายร่างกายเป็นความผิด อาวุธปืน มีด หรือไม้ที่ใช้ในการทำร้ายร่างกายจึงเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดที่จะริบอาวุธปืน มีด หรือไม้ นั้น แต่ถ้าความผิดเกิดขึ้นเพราะเหตุอย่างอื่นไม่ได้อยู่ที่การใช้ทรัพย์สินนั้น ทรัพย์สินที่ใช้เกี่ยวกับความผิดนั้นก็ไม่เรียกว่าเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด เช่น

ใช้รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการไปกระทำความผิด ไม่ถือว่ารถยนต์หรือรถจักรยานยนต์เป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดโดยตรง ตัวอย่าง คำพิพากษาฎีกาที่ 5014/2542 การที่ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินของบุคคลที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดตามมาตรา 33 (1) มุ่งให้ริบตัวทรัพย์สินที่ผู้กระทำได้ใช้ในการกระทำความผิดนั้นโดยตรง ทรัพย์สินนั้นจะต้องเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำความผิด

ข. ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่มีไว้โดยเจตนาเพื่อจะใช้ในการกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ไข่มัดโกนหรือเหรียญทองแดงที่ฝนด้านข้างให้คมเพื่อใช้ตัดกระเป๋าสีเสื้อกางเกงเอาทรัพย์สิน กุญแจมือไขควง เลื่อยตัดเหล็กที่ทำไว้เพื่อใช้ในการลักรถยนต์หรือเพื่อลักทรัพย์สินในบ้านของผู้อื่น เป็นต้น แม้จะยังมีได้กระทำความผิดหรือยังไม่ถึงขั้นพยายามกระทำความผิด ก็ริบได้

ค. ทรัพย์สินที่ได้มาโดยได้กระทำความผิด หมายความว่าทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดทุกอย่าง เว้นแต่ทรัพย์สินที่ได้มาตามมาตรา 34

ตัวอย่าง คำพิพากษาฎีกาที่ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

1. รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่ใช้เป็นพาหนะในการไปกระทำความผิด ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดโดยตรง คำพิพากษาฎีกาที่ 5014/2542 การที่ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินของบุคคลที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ตามมาตรา 33(1) มุ่งหมายให้ริบตัวทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้ใช้ในการกระทำความผิดนั้นโดยตรง ทรัพย์สินนั้นจะต้องเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำความผิด การที่จำเลยใช้รถยนต์กระบะบรรทุกทุกเป็นพาหนะเพื่อความสะดวกในการลักทรัพย์สิน การพาทรัพย์สินนั้นไปเพื่อให้พ้นการจับกุม แต่ไม่ได้หมายความว่าจำเลยใช้รถยนต์กระบะดังกล่าวเป็นเครื่องมือหรือเป็นส่วนหนึ่งของการลักทรัพย์สินโดยตรง ก็ไม่อาจริบรถยนต์กระบะนั้นได้ คำพิพากษาฎีกาที่ 469/2547 การที่จำเลยใช้กระดาษหนังสือนิตยสารห่อหุ้มเมทแอมเฟตามีนของกลาง แล้ววางไว้ที่ตะแกรงด้านหน้ารถจักรยานยนต์ของกลางโดยเปิดเผย ถือไม่ได้ว่าจำเลยได้ใช้รถจักรยานยนต์ของกลางในการกระทำความผิดฐานมีเมทแอมเฟตามีนไว้ในครอบครองโดยไม่ได้รับอนุญาต รถจักรยานยนต์ของกลางจึงไม่ใช่ทรัพย์สินที่จำเลยได้ใช้ในการกระทำความผิด ตาม ป.อ.มาตรา 33(1) และคำพิพากษาฎีกาที่ 671/2548 รถยนต์ของกลางเป็นพาหนะที่คนต่างด้าวโดยสาร เพื่อพาคนต่างด้าวให้พ้นจากการจับกุม ไม่ใช่

2. เครื่องรับโทรทัศน์สีของกลางเป็นเพียงเครื่องมือและอุปกรณ์การรับภาพแข่งขันชกมวย มิใช่เครื่องมือที่ใช้ในการกระทำความผิด คำพิพากษาฎีกาที่ 788/2542 เครื่องรับโทรทัศน์สีของกลางเป็นเพียงเครื่องมือและอุปกรณ์การรับภาพแข่งขันชกมวยจากสถานีโทรทัศน์ซึ่งเป็นผู้ส่งภาพ การที่จำเลยกับพวกซึ่งเป็นผู้ชมทำพนันแข่งขันชกมวย หากทำให้โทรทัศน์สีดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเล่นการพนันชกมวยตามความหมายของพระราชบัญญัติการพนันโดยแท้ไม่ แม้จำเลยจะให้การรับสารภาพตามฟ้อง เมื่อปรากฏตามสภาพของเครื่องรับโทรทัศน์ของกลางมิใช่เครื่องมือที่ใช้ในการเล่นการพนันมวยแล้ว เครื่องรับโทรทัศน์สีของกลางจึงไม่ใช่ทรัพย์สินอันควรริบ ตาม ป.อ. มาตรา 33 ศาลไม่ริบ

(4) การริบทรัพย์สินตามกฎหมายอื่น

การริบทรัพย์สินใน 3 กรณีดังกล่าวข้างต้น เป็นการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32, 33 และ 34 ซึ่งเป็นหลักการใหญ่ใช้ได้ทั่วไปในความผิดอาญาทั้งปวง เว้นแต่กฎหมายอื่นบัญญัติถึงการริบทรัพย์สินไว้โดยเฉพาะแล้ว ก็ต้องเป็นไปตามข้อยกเว้นของมาตรา 17 และมาตรา 33 วรรคหนึ่ง เช่น พ.ร.บ.การพนัน พ.ศ. 2478 มาตรา 10 บัญญัติเป็นพิเศษว่า ทรัพย์สินพนันที่จับได้ในวงเล่นให้รับทั้งสิ้น ส่วนทรัพย์สินที่ไม่ได้เอาออกพนันและเครื่องมือที่ใช้ในการเล่น ให้ศาลมีอำนาจริบได้ตามประมวลกฎหมายอาญา การริบทรัพย์สินตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484 การริบทรัพย์สินตาม พ.ร.บ.การค้าข้าว พ.ศ. 2489 พ.ร.บ.สำรวจและห้ามกักกันข้าว พ.ศ. 2489 เป็นต้น

(5) ผลของการริบทรัพย์สิน

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 35 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินซึ่งศาลพิพากษาให้ริบให้ตกเป็นของแผ่นดิน แต่ศาลจะพิพากษาให้ทำให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้หรือทำลายทรัพย์สินนั้นเสียก็ได้” การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาก็ดี ตามกฎหมายอื่นก็ดี เมื่อศาลพิพากษาให้ริบ มีผล 3 ประการ คือ

- (1) ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน
- (2) ศาลจะพิพากษาให้ทำลายหรือทำให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้ต่อไปก็ได้
- (3) ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ครอบครองทรัพย์สินที่ศาลริบส่งทรัพย์สินนั้นต่อ

ศาลภายในเวลาที่กำหนด ถ้าผู้นั้นไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล ศาลมีอำนาจสั่งดังต่อไปนี้

ก. ให้ยึดทรัพย์สินนั้น

ข. ให้ชำระราคา หรือสั่งยึดทรัพย์สินอื่นของผู้นั้นชดเชยราคาจนเต็ม

หรือ

ค. ถ้าศาลเห็นว่าส่งทรัพย์สินได้แต่ไม่ส่ง หรือชำระราคาได้แต่ไม่

ชำระ ให้ศาลกักขังผู้นั้นได้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่ง แต่ต้องไม่เกิน 1 ปี (ป.อ.มาตรา 37)

(6) ทรัพย์สินที่จะริบต้องมีตัวทรัพย์สินอยู่

เมื่อศาลพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน มีผลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และศาลยังมีอำนาจพิพากษาให้ทำลายหรือทำให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้ต่อไป ตามมาตรา 35 ทั้งมีอำนาจสั่งให้ผู้ครอบครองทรัพย์สินที่ถูกริบส่งมอบแก่ศาล หรือให้ยึดทรัพย์สินนั้น ตามมาตรา 37 ดังนั้นทรัพย์สินที่ศาลจะพิพากษาให้ริบต้องมีตัวทรัพย์สินนั้นอยู่ในขณะศาลพิพากษาคดีนั้น ไม่ว่าจะจับได้ทรัพย์สินนั้นมาเป็นของกลางในคดีแล้ว หรืออยู่ในความครอบครองของใคร ซึ่งอาจเป็นเจ้าพนักงานหรือพนักงานสอบสวน หรือผู้ที่พนักงานสอบสวนมอบให้รักษาของกลางนั้นไว้ หรือแม้ของกลางนั้นเจ้าพนักงานได้คืนให้จำเลยไปแล้ว แต่โจทก์ยังมีคำขอให้ริบทรัพย์สินนั้นอยู่ แต่ถ้าหากทรัพย์สินนั้นถูกทำลายหรือสูญหายไปแล้ว ไม่ว่าจะด้วยเหตุใด ศาลจะไม่ริบเพราะไม่มีตัวทรัพย์สินที่จะตกเป็นของแผ่นดินได้

(7) การขอคืนทรัพย์สินที่ศาลริบ

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 36 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลสั่งให้ริบทรัพย์สินตามมาตรา 33 หรือมาตรา 34 ไปแล้ว หากปรากฏในภายหลังโดยคำเสนอของเจ้าของแท้จริงว่าผู้เป็นเจ้าของแท้จริงมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด ก็ให้ศาลสั่งให้คืนทรัพย์สิน ถ้าทรัพย์สินนั้นยังคงอยู่ในครอบครองเจ้าพนักงาน แต่คำเสนอของเจ้าของแท้จริงนั้นจะต้องกระทำต่อศาลภายในหนึ่งปีนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุด” ตามมาตรา 36 นี้ การขอคืนทรัพย์สินที่ศาลริบต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 4 ประการ คือ

1) ต้องเป็นทรัพย์สินที่ศาลริบตามมาตรา 33 และมาตรา 34

2) ผู้ขอคืนต้องเป็นเจ้าของแท้จริงในทรัพย์สินนั้น และต้องมิได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย คำว่า “เจ้าของที่แท้จริง” ตามมาตรา 36 นี้ เป็นบุคคลเดียวกันกับเจ้าของทรัพย์สินซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด ตามวรรคสองของมาตรา 33 และ 34 นั่นเอง กล่าวคือ จำเลยผู้กระทำความผิดได้อาทรัพย์สินของผู้อื่นไปใช้ในการกระทำความผิด หรือเพื่อใช้กระทำความผิด หรือได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาโดยการกระทำความผิดตามมาตรา 33 หรือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปใช้ในการกระทำความผิดตามมาตรา 34 โดยผู้อื่นนั้นมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิดของจำเลย และมีสิทธิขอคืนทรัพย์สินที่ศาลริบแล้วได้ตามมาตรา 36 ผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริงต้องมีกรรมสิทธิ์มาก่อนในขณะที่จำเลยเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปใช้ในการกระทำความผิด

3) เจ้าของแท้จริงต้องมีคำเสนอขอคืนต่อศาลภายใน 1 ปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดให้ริบ หมายความว่า เจ้าของแท้จริงต้องยื่นคำร้องขอคืนต่อศาลชั้นต้นที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้น แม้ศาลชั้นต้นจะไม่ริบ แต่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาพิพากษาให้ริบ ก็ต้องยื่นคำร้องขอคืนต่อศาลชั้นต้นนั้นเอง โดยยื่นคำร้องขอคืนภายใน 1 ปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษาถึงที่สุด

4) ศาลจะสั่งให้คืนได้ต่อเมื่อทรัพย์สินนั้นยังคงมีอยู่ในความครอบครองของเจ้าพนักงาน หมายความว่า ทรัพย์สินที่เจ้าของแท้จริงขอคืนต่อศาลต้องอยู่ในความครอบครองของเจ้าพนักงาน ศาลจึงจะคืนให้ได้ เพราะถ้าทรัพย์สินนั้นสูญหายไปไม่มีอยู่เสียแล้ว ศาลก็ย่อมจะให้คืนไม่ได้

บทที่ 2

วิธีเพิ่มโทษและลดโทษ

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 51, 52, 53 และ 54 ได้บัญญัติวางหลักการเพิ่มโทษและลดโทษไว้ดังนี้

1. ในการเพิ่มโทษ มิให้เพิ่มขึ้นถึงประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกเกินห้าสิบปี (ป.อ.มาตรา 51) หมายความว่า การเพิ่มโทษจำคุกทุกกรณีศาลจะเพิ่มโทษให้ประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกเกินห้าสิบปีไม่ได้

2. ในการลดโทษประหารชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการลดมาตราส่วนโทษหรือลดโทษที่จะลง ให้ลดดังต่อไปนี้

(1) ถ้าจะลดหนึ่งในสาม ให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต

(2) ถ้าจะลดกึ่งหนึ่ง ให้ลดเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือโทษจำคุกตั้งแต่ยี่สิบห้าปีถึงห้าสิบปี (ป.อ.มาตรา 52)

3. ในการลดโทษจำคุกตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการลดมาตราส่วนโทษหรือลดโทษที่จะลง ให้เปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิตเป็นโทษจำคุกห้าสิบปี (ป.อ.มาตรา 53) หมายความว่า การลดมาตราส่วนโทษตามกฎหมายของโทษจำคุกตลอดชีวิตก็ดี หรือการลดโทษจำคุกตลอดชีวิตที่ศาลลงแก่ผู้กระทำความผิดตามมาตรา 78 ก็ดี ไม่ว่าจะอัตราส่วนของการลดจะเป็นเท่าใด ศาลต้องเปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิตเป็นโทษจำคุก 50 ปี เพื่อจะได้คำนวณส่วนของอัตราโทษจำคุกตลอดชีวิตที่กฎหมายบัญญัติให้ลดมาตราส่วนโทษหรือที่ศาลลดโทษที่จะลงตามมาตรา 78 แก่ผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตได้โดยสะดวก

4. วิธีการเพิ่มและลดโทษจำคุก

(1) ในการที่จะเพิ่มหรือลดโทษนั้น ศาลจะต้องกำหนดโทษที่จะลงแก่จำเลยเสียก่อน แล้วจึงคิดเพิ่มหรือลดโทษให้ แล้วแต่กรณี (ป.อ.มาตรา 54)

(2) ในการเพิ่มโทษนั้น เมื่อจะต้องเพิ่มขึ้นเป็นเศษส่วนเท่าใด ก็คิดคำนวณจากโทษที่ศาลกำหนด (ป.อ.มาตรา 54)

(3) ในการลดโทษนั้น เมื่อจะต้องลดลงเป็นเศษส่วนเท่าใด ก็คิดคำนวณจากโทษที่ศาลกำหนด (ป.อ.มาตรา 54)

(4) ในกรณีที่จะมีทั้งการเพิ่มและลดโทษนั้น ให้เพิ่มก่อนแล้วจึงลดจากผลที่เพิ่มแล้วนั้น ถ้าส่วนของการเพิ่มเท่ากับหรือมากกว่าส่วนของการลดและศาลเห็นสมควร จะไม่เพิ่มไม่ลดก็ได้ (ป.อ.มาตรา 54)

บทที่ 3

การยกโทษจำคุก การรอกการลงโทษ และรอกการกำหนดโทษจำคุก

1. การยกโทษจำคุก

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 55 บัญญัติว่า “ถ้าโทษจำคุกที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับมีกำหนดเวลาเพียงสามเดือนหรือน้อยกว่า ศาลจะกำหนดโทษจำคุกให้น้อยลงอีกก็ได้ หรือถ้าโทษจำคุกที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับมีกำหนดเวลาเพียงสามเดือนหรือน้อยกว่าและมีโทษปรับด้วย ศาลจะกำหนดโทษจำคุกให้น้อยลง หรือจะยกโทษจำคุกเสียคงให้ปรับแต่อย่างเดียวก็ได้” ตามมาตรา 55 นี้

1) ในกรณีที่ศาลพิพากษาให้จำคุกไม่เกิน 3 เดือนอย่างเด็ดขาด ศาลมีอำนาจเพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือ กำหนดโทษจำคุกนั้นให้น้อยลงอีกเท่าใดก็ได้ แต่จะยกโทษจำคุกให้ไม่ได้

2) ในกรณีที่ศาลพิพากษาให้จำคุกไม่เกิน 3 เดือน และลงโทษปรับด้วยจะปรับเท่าใดก็ตาม ศาลมีอำนาจกำหนดโทษจำคุกให้น้อยลงอีกก็ได้ หรือยกโทษจำคุกนั้นเสีย คงให้ปรับอย่างเดียว

2. การรอกการลงโทษ และการรอกการกำหนดโทษจำคุก

การรอกการลงโทษเป็นกรณีที่ศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดและกำหนดโทษที่จะลงในคำพิพากษานั้น แต่ศาลให้รอกการลงโทษไว้ก่อน ส่วนรอกการกำหนดโทษเป็นกรณีที่ศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด แต่ศาลให้รอกการกำหนดโทษจำคุกตามความผิดนั้นไว้ก่อนโดยยังไม่กำหนดโทษจำคุกไว้ในคำพิพากษานั้น

การรอกการลงโทษและการรอกการกำหนดโทษ มีบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56, 57 และ 58

1) กรณีจะรอกการลงโทษจำคุกหรือรอกการกำหนดโทษจำคุก ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 4 ประการดังนี้

(1) ผู้นั้นต้องกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก

- (2) ความผิดในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี
- (3) ไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
- (4) ศาลเห็นสมควรให้รอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษ โดยกำหนดเวลาให้รอไว้ในคำพิพากษานั้นด้วย ซึ่งต้องไม่เกิน 5 ปีนับแต่วันพิพากษาคดี

(1) ผู้นั้นต้องกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก การรอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษนี้มีได้เฉพาะโทษจำคุกเท่านั้น โทษอย่างอื่นไม่ว่าเป็นโทษกักขัง โทษปรับ หรือโทษริบทรัพย์สินจะรอไม่ได้ นัยคำพิพากษาฎีกาที่ 3818/2533 โทษที่จะรอการลงโทษได้ต้องเป็นโทษจำคุกเท่านั้น เมื่อได้เปลี่ยนโทษจำคุกเป็นกักขังไปแล้ว จึงจะรอการลงโทษไม่ได้

(2) ความผิดในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หมายความว่า คดีที่ศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุก จะรอการลงโทษได้ศาลต้องพิพากษาให้ลงโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี กล่าวคือ เป็นโทษที่ลงจริง ๆ เช่น คดีนั้นศาลพิพากษาลงโทษจำคุก 6 ปี จำเลยรับสารภาพลดโทษให้กึ่งหนึ่ง จำคุกจริง ๆ 3 ปี อยู่ในเงื่อนไขที่รอการลงโทษได้ กรณีจำเลยถูกฟ้องหลายสำนวน ศาลพิจารณาพิพากษารวมกัน การพิจารณารอการลงโทษต้องพิจารณาโทษเป็นรายสำนวนไป นัยคำพิพากษาฎีกาที่ 1238-1239/2518 (ประชุมใหญ่) โจทก์ฟ้องจำเลยเป็น 2 สำนวน ศาลพิจารณาพิพากษารวมกัน ศาลพิพากษาจำคุกจำเลยสำนวนหนึ่ง 1 ปี อีกสำนวนหนึ่ง 1 ปี 6 เดือน รวม 2 ปี 6 เดือน ศาลรอการลงโทษได้ คำว่า "ในคดีนั้น" ใน ป.อ.มาตรา 56 หมายถึงคดีแต่ละสำนวนเป็นรายคดีไป คดีที่จำเลยถูกฟ้องหลายกระทงในฟ้องเดียวกัน กรณีอย่างนี้ต้องดูโทษเป็นรายกระทงไป นัยคำพิพากษาฎีกาที่ 1989/2523 การกระทำความผิดหลายกระทงในคดีเดียวกัน การรอการลงโทษต้องพิจารณาถึงโทษจำคุกในความผิดแต่ละกระทง ศาลลงโทษจำคุก 3 กระทงโทษจำคุกแต่ละกระทงไม่เกิน 2 ปี ศาลรอการลงโทษได้ คำพิพากษาฎีกาที่ 789/2524 โจทก์ฟ้องจำเลยว่ากระทำผิดต่อกฎหมายหลายกรรมต่างกัน เมื่อโทษจำคุกที่ศาลลงแก่จำเลยแต่ละกระทงไม่เกินกระทงละ 2 ปี จึงเท่ากับศาลพิพากษาลงโทษจำคุกจำเลยเป็นคดี ๆ ไป ตามกระทงความผิดที่โจทก์ร่วมฟ้องมาไม่เกินคดีละ 2 ปี ศาลย่อมมีอำนาจใช้ดุลพินิจรอการลงโทษจำคุกแก่จำเลยได้ตาม ป.อ. มาตรา 56 อย่างไรก็ดีตามหากโจทก์ฟ้อง

(3) ไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หมายความว่าจำเลยไม่เคยได้รับโทษจำคุกจริง ๆ มาก่อน นัยคำพิพากษาฎีกาที่ 452/2523 คดีก่อนจำเลยเคยถูกศาลพิพากษาลงโทษจำคุก แต่รอการลงโทษไว้ภายในระยะเวลาที่ศาลรอการลงโทษไว้ นั้น จำเลยกระทำผิดคดีนี้อีก ศาลพิพากษาลงโทษจำคุก และให้รอการลงโทษไว้ก็ได้ เพราะการที่ศาลกำหนดโทษจำคุก แต่ให้รอการลงโทษไว้ในคดีก่อนก็เท่ากับว่าจำเลยยังมีได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่ถ้าจำเลยได้รับโทษจำคุกในคดีก่อนจริง แต่คดียังไม่ถึงที่สุด จึงอาจถูกศาลสูงเปลี่ยนแปลงได้ กรณีเช่นนี้ถือไม่ได้ว่าจำเลยได้สั่งโทษจำคุกมาก่อน ศาลจึงมีอำนาจรอการลงโทษจำคุกจำเลยในคดีนี้ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 4215/2533)

(4) ศาลเห็นสมควรให้รอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษ โดยกำหนดเวลาให้รอไว้ในคำพิพากษานั้นด้วย ซึ่งต้องไม่เกิน 5 ปีนับแต่วันพิพากษาคดี หมายความว่า เมื่อเข้าหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ประการแล้ว เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสถานความผิด หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว เห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้ หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา

2) ผลของการรอโทษจำคุก

เมื่อศาลพิพากษาให้รอการกำหนดโทษจำคุกหรือรอการลงโทษจำคุกที่ไม่เกิน 3 ปี แก่ผู้กระทำความผิดภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดไว้ซึ่งไม่เกิน 5 ปี ศาลจะปล่อยตัวไปเพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดให้รอตามมาตรา 56 แต่ถ้าผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขดังที่ศาลกำหนดตามมาตรา 56 ศาลอาจตัดเตือนผู้กระทำความผิด หรือจะกำหนดการลงโทษที่ยังไม่ได้กำหนดหรือลงโทษซึ่งรอไว้ นั้นก็ได้ (ป.อ.มาตรา 57)

ถ้าผู้ที่ถูกรอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษได้กระทำความผิดขึ้นอีกในระหว่างระยะเวลาการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษ และความผิดนั้นมิใช่ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ และศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุกสำหรับความผิดนั้น ให้ศาลที่พิพากษาคดีหลังกำหนดโทษที่รอการกำหนดไว้ในคดีก่อนบวกรับเข้ากับโทษในคดีหลัง หรือบวกรับโทษที่รอการลงโทษไว้ในคดีก่อนเข้ากับโทษในคดีหลัง (ป.อ. มาตรา 58 วรรคหนึ่ง)

บทที่ 4

การระงับของโทษหรือความผิด

เหตุที่ทำให้โทษหรือความผิดระงับตามประมวลกฎหมายอาญา มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน คือ

1. เมื่อมีกฎหมายบัญญัติในภายหลังการกระทำความผิดว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เป็นความผิดต่อไป (ป.อ.มาตรา 2 วรรคสอง)

2. เมื่อผู้กระทำความผิดตาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 38 บัญญัติว่า “โทษให้เป็นอันระงับไปด้วยความตายของผู้กระทำความผิด”

3. เมื่อชำระค่าปรับอย่างสูงในคดีมีโทษปรับอย่างเดียว ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 79 บัญญัติว่า “ในคดีมีโทษปรับสถานเดียว ถ้าผู้ที่ต้องหาว่ากระทำความผิดนำค่าปรับในอัตราอย่างสูงสำหรับความผิดนั้นมาชำระก่อนที่ศาลเริ่มต้นสืบพยาน ให้คดีนั้นเป็นอันระงับไป”

4. เมื่อคดีขาดอายุความฟ้องร้อง

การฟ้องคดีอาญาต่อศาลนั้น จะต้องฟ้องและได้ตัวผู้กระทำความผิดยังศาลภายในกำหนดเวลาที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 กำหนดไว้ นับแต่วันกระทำความผิด มิฉะนั้นเป็นอันขาดอายุความ จะฟ้องผู้กระทำความผิดไม่ได้ และถ้าเป็นความผิดอันยอมความได้ ผู้เสียหายมิได้ร้องทุกข์ภายในสามเดือนนับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิดเป็นอันขาดอายุความ (ป.อ.มาตรา 96)

5. คดีขาดอายุความล่วงเลยการลงโทษ

เมื่อได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษผู้ใด ผู้นั้นยังไม่ได้รับโทษก็ดี ได้รับโทษแต่ยังไม่ครบถ้วนโดยหลบหนีคดี ถ้ายังมีได้ตัวผู้นั้นมาเพื่อรับโทษนับแต่วันที่มิได้คำพิพากษาถึงที่สุด หรือนับแต่วันที่ผู้กระทำความผิดหลบหนี แล้วแต่กรณี เกินกำหนดเวลาดังต่อไปนี้ เป็นอันล่วงเลยการลงโทษ จะลงโทษผู้นั้นมิได้

- (1) ยี่สิบปี สำหรับโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกยี่สิบปี
- (2) สิบห้าปี สำหรับโทษจำคุกกว่าเจ็ดปีแต่ไม่ถึงยี่สิบปี
- (3) สิบปี สำหรับโทษจำคุกกว่าหนึ่งปีถึงเจ็ดปี
- (4) ห้าปี สำหรับโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีลงมา หรือโทษอย่างอื่น (ป.อ. 98)

อายุความล่วงเลยการลงโทษตามมาตรา 98 นี้ ใช้สำหรับโทษสุทธิที่ศาลลงแก่
จำเลยตามคำพิพากษาถึงที่สุด